

Den riktiga naturlekplatsen

– en lekplats av vegetation

Annie Burman

Självständigt arbete • 15 hp
Landskapsingenjörprogrammet
Alnarp 2017

Den riktiga naturlekplatsen

En lekplats av vegetation

The real nature playground

A playground made from vegetation

Annie Burman

Handledare: Åsa Bensch, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Eva-Lou Gustafsson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Examensarbete i landskapsarkitektur för landskapsingenjörer

Kurskod: EX0793 *Landskapsarkitektur*

Program: Landskapsingenjörsprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2017

Omslagsbild: Annie Burman

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Vegetation, naturlek, utomhuspedagogik, miljöpsykologi, lekplatser, lekfunktion, Prefabricerad, lekutrustning.

Förord

Detta arbete skrivs inom landskapsingenjörsprogrammet på Sveriges lantbruksuniversitet Alnarp och om fattar 15hp. Jag skulle vilja tacka min handledare Åsa Bensch och mina nära och kära för otroligt bra stöd. Ett stort tack även till alla respondenter som ställt upp på intervjufrågor.

Sammanfattning

I dagens samhälle letar vi oss utanför den allt mer urbaniserade staden för att komma till natur. Att skapa en likvärdig miljö som den ”riktiga” naturen men inuti staden vore därför en stor tillgång. Ett område som detta skulle kunna anläggas på är ytor främst tänkta som lekplatser. Idag massproduceras lekplatser från förfabricerade mallar och man kan planera en hel lekplats utifrån en av lekutrustningsföretagens kataloger. Det finns ett helt sortiment av prefabricerade lekredskap som ska imitera naturen och smälta in mer i landskapet. Men varför imitera naturen när vi kan använda oss av de riktiga byggstenarna? Denna tanke ledde fram till de frågeställningar som har använts i arbetet. Kan vegetation ersätta prefabricerad lekutrustning? Hur skulle en lekplats med högt lekvärde men enbart växtmaterial se ut?

För att besvara detta har jag jobbat utifrån en litteraturstudie, en intervju, ersättningsförslag till prefabricerad lekutrustning och ett omgestaltningförslag. För att få en grund i arbetet att utgå från har en litteraturstudie utförts för att ansamla fakta angående barns lek, miljö och lärande. Litteratur har insamlats från bland annat kurslitteratur till pedagogikkurser, databaser och SLU:s bibliotek. Intervjuer har även genomförts i arbetet för att få en uppfattning om hur olika yrkeskategorier ser på olika aspekter rörande natur och lek. Det ställdes öppna frågor till respondenterna för att de skulle ha möjlighet att uttrycka sina åsikter helt fritt i skrift. För att se rent funktionsmässigt om vegetation kan ersätta prefabricerad lekutrustning tog jag fram alternativ till den lekutrustning som lekutrustningsföretaget Hags säljer flest av. För att få fram ett förslag på hur en lekplats av vegetation skulle se ut har en omgestaltning av en spartansk lekplats i Lund gjorts. I omgestaltningen har jag jobbat utifrån de lärdomar jag samlat på mig under arbetets gång och försökt utforma ytan så att lekvärdet höjts så mycket som möjligt.

Litteraturstudien, arbetet med exemplen och omgestaltningen resulterade i en förståelse för lekfunktionernas specifika värde och att vegetation i många fall faktiskt kan bära samma funktion som den prefabricerade lekutrustningen. Detta dock med vissa undantag där vegetationen inte har rätt förutsättning att uppnå samma funktion som utrustningen. Det betyder att vegetationen i många fall kan ersätta lekutrustningen. Detta bör dock inte göras utan närmare eftertanke. Vegetation innebär i förlängning att helt nya faktorer måste räknas in i projektet då förutsättningarna på platsen ändras.

Förord
Sammanfattning.....
1. Inledning	1
1.2 Bakgrund	1
1.3 Syfte/frågeställning	1
1.4 Avgränsningar	2
1.5 Definitioner	2
1.6 Metod och material	2
2. Varför är naturlig lekmiljö viktig	3
2.1 Utomhusleken och miljöpsykologin	3
2.1.1 Respondenternas svar på frågan:	4
2.2 Utomhuspedagogik	5
2.3 Naturlek och oprogrammerad lek	6
2.3.1 Respondenternas svar på frågan:	6
3. Kan vegetation ersätta prefabricerade lekutrustning?	8
3.0.1 Fråga och svar från respondenter:	9
3.1 De oftast förekommande lekfunktionerna på våra lekplatser	10
4. Gränslös lek.....	14
4.1 Säkerhet	15
4.1.1 Respondenternas svar på frågan:	15
4.2 Skötsel.....	16
4.2.1 Respondenternas svar på frågan:	16
5. Förslag.....	18
6. Diskussion	21
6.1 Resultatdiskussion	21
6.2 Metoddiskussion	22
6.3 Förslag till vidareutveckling av arbetet	22
7 Referenslista	23

Bilagor

Bilaga 1. intervjuguide

1. Inledning

1.2 Bakgrund

I dagens samhälle letar vi oss utanför den allt mer urbaniserade staden för att komma till natur. För många är den riktiga naturen en skog, ett hav eller en öppen slätt där människan själv inte har skapat omgivningen. Vi verkar alla överens om att denna miljö berikar oss och våra barn på olika sätt, därav söker vi upp den. Fördelar som kommer med att vistas i en grön miljö är både fysiska och psykiska (Normann, Åkerblom, Åkerlund, 2016). Att skapa en likvärdig miljö som den "riktiga" naturen men inuti staden vore därför en stor tillgång. Sådana skulle kunna anläggas på ytor främst tänkta som lekplatser. Genom att använda sig av varierad och "lektålig" vegetation kan man skapa nya intressanta miljöer för både barn och vuxna. Denna miljö kan i sin tur bilda ett nytt rum i staden, den riktiga naturlekplatsen, där plats ges för både intressant lek men även en trivsamt vistelsemiljö.

Idag massproduceras lekplatser från förfabricerade mallar och man kan planera en hel lekplats utifrån en av lekutrustningsföretagens kataloger. Genom åren har många trender kommit och gått i producenternas kataloger. Den rådande samhällsdiskussionen påverkar ofta vad som blir populärt och vad som är värt att satsa på. I dagsläget diskuteras miljöfrågor, hållbarhet och natur allt mer i alla sektorer av samhället, därav även i leksektorn. De förut färgglada lekplatserna med mycket plast börjar på många ställen nu ge vika för ett nytt uttryck, naturlek. Idag finns ett helt sortiment av prefabricerade lekredskap som ska imitera naturen och smälta in mer i landskapet. Men varför imitera naturen när vi kan använda oss av de riktiga byggstenarna? Varför inte skapa en lekyta med hjälp av vegetationen istället för att byta ut den mot lekutrustning? En lekyta med vegetation som lekutrustning har förutsättningarna att vara ett mer ekologiskt hållbart alternativ än en lekplats med prefabricerad lekutrustning (Jansson 2016).

Många aktörer i samhället jobbar idag aktivt för att belysa vikten av utemiljön och dess effekter på allmänheten. Det utförs även mycket forskning kring den urbana miljön då den i allt större omfattning blir den enda utemiljö vi upplever. Naturvårdsverket har bland annat upprättat rapporten *Den nyttiga utevistelsen?* Denna berör barns hälsa kopplat till naturkontakt och miljöengagemang. Rapportens syfte är att skapa ett underlag för framtida bevarande och utvecklande av utemiljöer och naturkontakt (Lisberg Jensen et al. 2011). Många är alltså eniga om att miljön är viktig och att den måste bevaras, därför upplever jag att möjligheten till en vegetationsrik lekmiljö i ett större perspektiv skulle gynna många.

Huvudsyftet med detta arbete är att undersöka möjligheten att skapa en funktionellt likvärdig lekplats i jämförelse med en konventionell lekplats, där växtmaterial ska ersätta prefabricerad lekutrustning. I arbetet kommer faktorer som miljöpsykologi, hälsa, pedagogik och lekperspektiv tas upp då kopplingen mellan dem och ämnet utemiljö och barn är relevant.

1.3 Syfte/frågeställning

Syfte med detta arbete är att försöka besvara frågorna:

- Kan vegetation ersätta prefabricerad lekplatsutrustning?
- Hur skulle en lekplats med högt lekvärde men med enbart växtmaterial kunna se ut?

1.4 Avgränsningar

I detta arbete kommer funktionen hos vegetationen jämföras i förhållande till befintlig prefabricerad lekutrustning. För att avgränsa ämnet väljer jag att fokusera på åldersgruppen 6-8 år då detta åldersspann är det som bostadsrättsföreningar ofta riktar in sig på för sina gårdar¹. Jag väljer just detta åldersintervall för att avgränsa lekfunktionerna som krävs på ytan, detta sällar bort anpassningar för de allra minsta och barn i de yngre tonåren. Jag väljer även att avgränsa mig till växtzon 1-2 som innebär växter som trivs i södra Sverige. Den avgränsningen beror på att jag skriver min rapport i södra Sverige och utgår från litteratur som ofta utgår från denna del av Sverige.

1.5 Definitioner

I rapporten används följande ord utifrån de beskrivna definitionerna.

Exploatering:

Bebyggelse av ytor där det inte tidigare funnits byggnader.

Traditionell lekplats:

Den lekplatstyp som är uppbyggd av inköpt lekutrustning som till stor återfinns i villaområden och ofta består av en gungställning och en sandlåda.

Prefabricerad lekutrustning:

Utrustning som tillverkats i fabrik och monteras färdig på ytan. Exempelvis en klätterställning eller gungställning.

1.6 Metod och material

Till grund för rapporten ligger en litteraturstudie där fakta angående barns lek, miljö och lärande ligger i fokus. Litteraturen har bl.a. sökts upp med hjälp av databaserna Epsilon och Primo på SLU:s bibliotek, där utomhuslek, barn, utemiljö och lekplatser har använts som sökord. Även litteratur som ingår i utbildningen till förskolelärare har studerats, i den litteratur ingår ämnen som pedagogik och utomhuspedagogik. Litteraturstudien görs för att få en bred överblick över vilken fakta som redan finns inom området barn och deras lek i naturen. Den utgör en stor del av rapporten då besvarandet av frågeställningen till viss del grundar sig i redan utförd forskning.

En kvalitativ intervju med öppna frågor har genomförts. Intervjuerna ställdes med öppna frågor då målet var att de tillfrågade skulle få motivera sina svar utifrån sina egna synpunkter utan att påverkas av svarsalternativ (Bryman, 2008). Alla respondenter har fått ta del av samma frågor för att svaren i sin tur ska kunna ställas mot varandra i en diskussion. En jämförelse av frågorna skulle varit enklare om frågorna ställts som slutna eftersom svaren då blir mer jämförbara (Bryman, 2008). Men som nämnt ovan ville jag även åt respondenternas eget motiverande svar. Frågorna har ställts till respondenter inom olika yrkeskategorier med anknytning till lek och miljö. Respondenter valdes för att få en bild av hur åsikter skiljer sig beroende av vilken infallsvinkel man har på ämnet. Intervjun är uppbyggd av fem frågor. Respondenterna är Sofia Hydén, landskapsarkitekt från White arkitekter i Linköping, Ann-

¹ Tove Due, landskapsingenjör, säljare på Hags, mailkontakt [2017-02-10]

Sofie Johansson & Ann-Christine Ring, utomhuspedagoger på skolor inom Linköpings kommun, Märিত Jansson, forskare på SLU, Alnarp, Tove Due, landskapsingenjör och säljare av lekutrustning på Hags. Respondenterna har tagit del av frågorna via mail då de argumenterande svaren med fördel skrivs ned av dem själva. Den geografisk lokalisering har spelat roll i mitt val av att intervjua via mailkontakt då majoriteten av respondenterna är arbetande i Linköping. Anledningen till att de flesta av respondenterna är lokaliserade i Linköping är att mitt personliga nätverk är betydligt större i Östergötland och passande respondenter därför betydligt mer lättillgängliga under den gällande tidsramen.

Intervjusvaren på respektive frågor presenteras efter respektive del av litteraturstudien som är relevant för frågan. Intervjusvaren har inte redigerats utan presenteras i sin helhet. Frågor och svar följer alltid rubriken ” Respondenternas svar på frågan:”. Efter de presenterade svaren förs en sammanfattande diskussion där litteratur och intervjusvar vägs samman. Delar av diskussionen förs då redan i litteratur- och intervjudelen av arbetet, med förhoppningar att göra det lättare för läsaren att följa resonemanget och argumentationen. Arbetet avslutas med en slutdiskussion där ett resonemang förs angående alla delar i arbetet och deras koppling till varandra.

2. Varför är naturlig lekmiljö viktig

Idag sker en konstant förtätning av städerna, de obebyggda ytorna i stadsmiljön så som parker, lekmiljöer och skolgårdar minskar i takt med exploatering. Det är just dessa ytor som kan utnyttjas för rekreation och uppmuntra till lek och rörelse (Normann, Åkerblom, Åkerlund, 2016). Boverket (2015) uttrycker tydligt att just utemiljön och barns direkta omgivning påverkar deras utveckling avsevärt. En välutvecklad utemiljö kan främja både lek och lärande men även öka välmående då hälsan påverkas positivt av utevistelse (Boverket, 2015). Det är tydligt hur viktig utevistelse och en välutvecklad miljö är för både oss och våra barn och varför vi måste ta vara på de få ytor som lämnas kvar efter exploateringen. Naturkontakt och utevistelse är alltså en viktig del av en hållbar utveckling inom samhällsplanering (Lisberg Jensen et al. 2011).

2.1 Utomhusleken och miljöpsykologin

Utemiljö och natur värnar många om och vi känner ofta en positiv koppling till naturen. Genom de positiva minnena känner vi även en tillit till naturen och den uppfattas som en slags trygghet och lugn (Lisberg Jensen et al. 2011). Att vistas utomhus bidrar till olika psykiska och fysiska fördelar. En ökad utomhuslek går hand i hand med ökad motion och aktivitet. Den ökade aktiviteten i utemiljön bidrar bland annat till en ökad kondition, minskade sömnproblem och större välbefinnande hos brukarna (Normann, Åkerblom, Åkerlund, 2016). Både vuxna och barn gynnas av en grön miljö då immunförsvaret stärks vid utomhusvistelse, som ett resultat av detta blir alltså färre sjuka. Utöver de fysiska fördelarna bidrar leken och rörelsen med viktiga komponenter till en positiv personlig utveckling hos barnen. Leken hjälper bland annat till med att utveckla sociala förmågor och förbättrar språket (Åkerblom, 2006). Utemiljön är i sig även väldigt förlåtande och ger barnen rum att sätta ett eget avtryck på sin omgivning vilket kan vara viktigt både för att barnen ska känna att dom är delaktiga men även att de får utrymme att bestämma helt själva (Normann, Åkerblom, Åkerlund, 2016).

En förutsättning för att barn ska vistas mer ute är att deras föräldrar även vill spendera tid ute. En väl utformad lekmiljö måste även tilltala de vuxna. Naturen och en grön upplevelse av platsen tilltalar ofta de vuxna och gör att deras upplevelse av platsen blir positiv. I förlängning stannar de längre på platsen eftersom de själva upplever den som trevlig och barnen får mer tid för lek utomhus (Jansson, 2013). Barnens upplevelse av platsen ser oftast inte likadan ut som de vuxnas. Naturen måste inte vara ”fin” i de vuxnas bemärkelse för att barnen ska få en positiv upplevelse av platsen (Lisberg Jensen et al. 2011). Det är alltså viktigt att både tillfredsställa de vuxna och barnen på olika sätt för att platsen ska inhysa en lyckad miljö där familjer spenderar mycket tid. Gehl (2006) professor i stadsplanering uttrycker även han vikten av att utemiljön ska vara välplanerad för att vi aktivt ska välja att spendera tid där. Han menar att rekreationsaktiviteten ökar drastiskt ju bättre förutsättningar platsen har för olika typer av aktiviteter.

Närmiljön har idag en stor betydelse för den enskilda individens hälsa. Den kan underlätta för möjligheten till meningsfulla möten och främja hälsan genom uppmuntran till aktivitet. Närmiljö och utemiljö har idag blivit en del av folkhälsan och en förutsättning för välmående (Lisberg Jensen et al. 2011).

2.1.1 Respondenternas svar på frågan:

Tycker du att natur och utevistelse är en viktig del för ditt eget välmående och varför?

Sofia Hydén, landskapsarkitekt, White Arkitekter [mail 2017-02-19]

- Ja, därför att jag bli kreativ, avslappnad och piggare. Naturen erbjuder mig en frihet där min fantasi kan utvecklas.

Märit Jansson, forskare, SLU [mail 2017-02-17]

- Ja, för min egen spelar natur och utevistelse stor roll för att jag ska må bra, genom att inbjuda till fascination som är avstressande, motion som är både avstressande och bidrar till fysisk hälsa och genom min möjlighet att följa årstidernas växlingar och syssla med trädgårdsarbete som skapar mening och motivation.

Ann-Sofie Johansson, utomhuspedagog, Skeda skola Linköpingskommun [mail 2017-02-08]

- Livsnödvändigt. För att få vila och återhämtning och fysisk aktivitet som stimulerar hela människan.

Ann-Christine Ring, utomhuspedagog, Skeda skola Linköpingskommun [mail 2017-02-13]

- Det är det viktigaste, Att få vistas ute med himlen till tak och det finns utrymme och plats för alla barn och även för ljudvolymens skull. Färre konflikter bland barnen och man sover gott om natten. Det är dessutom en fantastisk lärmiljö.

Tove Due, landskapsingenjör, säljare på Hags [mail 2017-02-10]

- Absolut. Det är allt för många ”aktiviteter” som är stillasittandes idag. Leken och kreativiteten har fått en stor konkurrent i surfplattor, smarta telefoner och div TV spel. Dessa ”fördommar” barnen. De måste ut och röra på sig för sitt välbefinnande och för sin fysiska och motoriska utveckling.

Diskussion

Det är tydligt både i litteratur och från intervjusvaren att naturen och utevistelse är viktigt för många och det finns oftast inte så många negativa aspekter som tas upp angående det. Alla respondenter anser att utevistelse är viktigt för deras eget välbefinnande och de uttrycker också vikten av att barn vistas mycket ute. Respondenterna uttrycker hur naturen fungerar som ett lugn och motverkar stress. Samtliga har alltså positiva minnen av naturen och "litar" på den och finner därför ro i den omgivningen. Jag tror att det är viktigt med många naturupplevelser som barn för att som vuxen kunna koppla den automatiskt till något positivt. En lugn känsla är något man upplever i en omgivning som är bekant och man känner sig bekväm i. För att barn ska associera naturen med något positivt och lugnt måste de alltså bekanta sig med den.

Det tas frekvent upp i litteraturen att möjligheten för barnen att påverka sin omgivning är av stor vikt. I intervjusvaren anar jag en liknande vilja hos de vuxna. Sofia Hydén skriver bland annat att naturen erbjuder en frihet och en plats för fantasin att utvecklas, Märit Jansson pratar om trädgårdsarbete som något som skapar mening och motivation. Jag tror att oavsett ålder har vi ett behov av att kunna påverka vår omgivning och sätta vår egen prägel på tillvaron. I ett allt mer stressigt samhälle där vår chans att påverka minskar lägger vi nog allt mer vikt i den frihet som vi kopplar till naturen. Som nämnt ovan finns det inte så många negativa aspekter som tas upp angående utevistelse kopplat till hälsa, men mycket av det som uttrycks som fördelar i litteraturen är inte mätbara eller svårt mätbara faktorer. Det är alltså en bit kvar innan det är kartlagt exakt hur naturen påverkar oss. Den lättast mätbara positiva effekten är dock motionen. Ju mer utevistelse desto mer fysisk aktivitet, det går inte att bestrida. Till följd av utevistelsen förbättras hälsan även om det kanske inte är i direkt följd av just vegetationen eller grönskan. I den här frågan var respondenterna rörande överens, naturen är viktigt för dem, oberoende av yrke eller infallsvinkel i ämnet.

2.2 Utomhuspedagogik

Genom att inkorporera växter i barns naturliga miljöer så som lekplatser kan man öppna dörren för en dialog om omgivningen. Naturens närhet kan skapa frågor och nyfikenhet hos barnen och där genom ha ett stort pedagogiskt värde (Jansson, 2016). En varierad vegetation ger upphov till många frågor och många olika inlärningsmoment. En enskild växt kan i sig ha många lärdomar, som exempelvis fruktträd. Selin (2011) förklarar i texten *Rum för Lek* hur fruktträd kan användas till så mycket mer än bara den ätbara frukten. Lärdomar om färg och form kan lätt framföras genom att visa upp skillnaderna på frukterna. Frukterna förvandlas även lätt till ett räkneexempel där antalet räknas. Själva träden ger även en värdefull skugga och kronan kan uppfattas som ett tak av barnen (Selin, 2011). Dialogen som uppstår mellan vuxna och barn angående naturen är väldigt viktig då den både ökar förståelsen för omgivningen men även bidrar till en känsla av samhörighet (Jansson, 2016). För att uppmuntra barnen till en kreativ och utvecklande lek måste utemiljön ha de rätta förutsättningarna. Kuperade ytor och varierade naturkvalitéer som skapar olika "rum" i miljön har visat sig vara några av de kvalitéer som berikar en lekyta eller skolgård (Selin, 2011).

Mer utevistelse gör även att den yngre generationen kan lära sig om vad naturen innehåller. Naturen behöver inte bara utnyttjas i ett allmänt pedagogiskt sammanhang utan kan även användas för att upplysa mer specifikt om arter, djur och växter (Lisberg Jensen et al. 2011).

En ökad artkännedom går hand i hand med biologisk mångfald som vi så hårt strävar efter i dagens samhälle. I Naturvårdsverkets rapport nr 6407, *Den nyttiga utevistelsen?* (2011), refereras det till författaren Fredrik Sjöberg som har uttryckt sig om just barns inläring om naturen. Sjöberg menar att barnen idag lär sig att naturen är något som är hotat av miljöproblem istället för att lära sig hur den fungerar och vilka arter den innefattar och vilket liv den hyser.

2.3 Naturlek och oprogrammerad lek

Det som i dagens samhälle klassas som naturlek blev populärt redan runt millenniumskiftet. En naturlekplats är en lektyta som sällan innehåller prefabricerad lekutrustning utan byggs upp av organiskt material så som lekutrustningar av trä. Dessa organiska lekutrustningar har flera leksakstillverkare börjat använda sig av under de senare åren. De har skapat prefabricerade varianter som anspelar på samma värden av hållbarhet och minskad klimatpåverkan som den ursprungliga lekutrustningen (Jansson, 2016). Naturlekens ursprungliga lekredskap har en fri utformning och tillåter därför en friare och mindre ”programmerad” lek, alltså en lek som inte har ett specifikt syfte. Även den nyproducerade utrustningen uppfattas ofta som ”oprogrammerad” då den utstrålar samma värden som den äldre utrustningen, trots att den oftast produceras för en specifik lekaktivitet och därmed har ett specifikt syfte (Jansson, 2016). Den ”oprogrammerad” leken kan bidra till att fler lekvärden skapas på platsen då syftet med redskapen inte är bestämt redan innan (Jansson, 2016).

Lekplatser uppfattas som en plats där barnen kan ”leka fritt”, i den bemärkelsen att de kan leka precis hur de vill. På en traditionell lekplats är tanken om den fria leken inte riktigt sann, leken sker ofta på de vuxnas villkor, på redskap som har utformats av vuxna och programmerats till en viss typ av lek av vuxna (Lenninger, Olsson 2006). Den prefabricerade lekutrustningen kan istället bidra till att leken blir hierarkisk, stressig och mer konfliktbenägen (Malrnäs, 2017). Anna Ågren² säger att det är tydligt att det uppstår mindre konflikter kring naturen än vad det gör runt prefabricerad lekutrustning. Leken utomhus som är tänkt att vara återhämtande och hälsofrämjande får då motsatta effekter till följd av den prefabricerade programmerade leken (Malrnäs, 2017).

2.3.1 Respondenternas svar på frågan:

Vad tänker du på när du hör uttrycket naturlek?

Sofia Hydén, landskapsarkitekt, White Arkitekter [mail 2017-02-19]

- All typ av lek ute i naturen.

Märit Jansson, forskare, SLU [mail 2017-02-17]

- Jag känner inte till någon definition av ”naturlek”, men kopplar det till lek i naturen eller i naturlika miljöer. Det skulle också kunna vara en förkortning av ”naturlekplats” (på samma sätt som exempelvis bygglekplats ofta förkortas ”bygglek”). Naturlekplatser har inte heller någon entydig definition, även om det har gjorts några ansatser att beskriva dem, som anlagda lekmiljöer i natur eller naturlig miljö, där

² Ågren Anna, hållbarhetskonsult, White Arkitekter Stockholm, mailkontakt [2017-02-17]

lekstrukturerna ofta är gjorda av naturmaterial eller mer obehandlade material och är mer ”hemmabyggen” än på traditionella lekplatser.

Ann-Sofie Johansson, utomhuspedagog, Skeda skola Linköpingskommun [mail 2017-02-08]

- Lek i naturlig miljö, helst i skogen om det finns möjligt.

Ann-Christine Ring, utomhuspedagog, Skeda skola Linköpingskommun [mail 2017-02-13]

- Att leka ute i naturen.

Tove Due, landskapsingenjör, säljare på Hags [mail 2017-02-10]

- Lekutrustning som ska efterlikna naturen

Diskussion

Först i den här frågan märker man att yrke och infallsvinkel i ämnet färgar svaren. Vid konstruktionen av frågan valdes just ordet ”naturlek” avsiktligt då jag vet från tidigare erfarenhet att ordet används olika av olika yrkesgrupper och betydelsen är debatterad. Båda utomhuspedagogerna Ann-Sofie och Ann-Christine uttrycker naturlek som en form av lek som sker ute i naturen. Svaren är relativt väntade då det ingår i deras yrke att vara ute med barnen i naturen. Även genom deras utbildning har de blivit riktade till en mer pedagogisk riktning och tolkar naturlek bokstavligen som lek i naturen. Tove Due däremot är utbildad landskapsingenjör och jobbar för ett av Sveriges största lekutrustningsföretag, Hags, har ett helt annat synsätt på frågan. Hon ser naturlek som lekutrustning som ska efterlikna naturen. Det är ett synsätt som troligen är färgat av hennes nuvarande arbetsplats. Inom lekutrustningsvärlden finns en hel serie av prefabricerade lekelement som ska imitera naturen och benämns som ”naturlek”. Detta resulterar i en viss syftningsförvirring beroende på vilken yrkeskategori som tillfrågas, en faktor som måste tas i beaktande vid behandling av ämnet. Märta Jansson tar upp båda sidorna i sitt svar och benämner både leken i naturen men även faktumet att ordet kan peka på en lekplats med naturtema. Den lekplats uppbyggd av vegetation som jag vill beskriva i detta arbete är en plats som mer lutar åt pedagogernas syn på naturleken. Naturlek är för mig inte en slags lekredskap utan lek som sker med buskar, träd och den riktiga naturen, ingen imitation.

Den typ av lek som förekommer i en mer naturlig miljö och den som förekommer på en prefabricerad ”naturlekplats” skiljer sig även avsevärt. Som nämnt tidigare förekommer i litteraturen programmerad och oprogrammerad lek beroende på lekplatsens utformning. Den programmerade leken förekommer oftare runt prefabricerad lekutrustning och är problematisk på det sättet att den inte ger utrymme för fantasin och är mer konfliktbenägen. Den oprogrammerade leken däremot beskrivs mer som fri och uppstår i en miljö där lekelementen inte är prefabricerade. Den ger mycket utrymme för fantasin och leken blir inte lika hierarkisk som den programmerade. Anledningen till att den programmerade leken blir konfliktbenägen och hierarkisk kan dock vara för att barnen tycker lekutrustningen är så pass intressant att alla vill leka samtidigt, därav uppstår konflikter när alla inte kan använda den samtidigt. Det visar ju på att de prefabricerade lekelementen i sig är intressanta men kanske inte så gynnsamma för lekklimatet på platsen.

Även inlärningsmöjligheterna är helt olika när det gäller naturlig miljö och den prefabricerade miljön. I en naturlig miljö finns möjligheterna till utläring om omgivningen, varför saker ser ut som de gör och en konversation mellan vuxna och barn öppnas lätt som

litteraturen nämner. I den prefabricerade miljön är omgivningen mer konstant och bekant och nyfikenheten hos barnen inte lika framträdande.

3. Kan vegetation ersätta prefabricerade lekutrustning?

För att kunna avgöra om vegetation går att ersätta prefabricerad lekutrustning måste man både se till pedagogiken och vilka funktioner som är viktiga för barn på lekplatser. Lekplatsen med de nya redskapen av vegetation måste alltså kunna ha samma funktion i stort som en konventionell lekplats. Viktigt är även att ha i åtanke att det är bara när redskapen sätts i ett sammanhang som man kan se om de fungerar eller inte, man kan inte avgöra om redskapen i sig är dåliga. (Lenninger & Olsson 2006).

Jansson (2013) har punktat upp vilka funktioner som hon anser vara viktigast för barn på lekplatser. Där ligger möjlighet till fysisk utmaning i topp. Tätt efter ligger möjligheten att kunna påverka och förändra sin omgivning och möjlighet att hitta eller skapa platser för lugn och ro (Jansson, 2013).

Det som beskrivs som de viktigaste funktionerna av en lekplats har ingen egentlig koppling till lekutrustning. Det är främst möjligheten till funktionen som står i fokus, sen kan funktionerna skapas på flera olika sätt. Både genom prefabricerad lekutrustning men även med hjälp av vegetation.

För att skapa de viktigaste funktionerna för barn kan man jobba med ”rum i rummet”. Man ser då hela den berörda ytan som ett rum och genom att dela av den i mindre delar skapar man nya rum i det stora rummet (Selin, 2016). Rummen kan skapas just för att kunna erbjuda olika typer av miljöer där de olika funktionerna kan rymmas. Buskage, nivåskillnader och öppna ytor kan bidra till olika rumsskapande känslor och främja olika typer av lek (Selin, 2011). De fysiska utmaningarna som barn kräver kan skapas bland annat av klätterträd, stockar och stenar. Den traditionella klätterleken som ofta förekommer på lekplatser får då ett nytt uttryck i ett nytt rum (Jansson, 2016). Även möjlighet till att förändra och påverka sin omgivning kan uppnås lätt med hjälp av vegetation. Buskar och annan växtlighet bidrar med mycket löst lekmaterial som lätt går att manipulera av barnen. Buskar bildar även rum i barnens skala i form av kojor och krypin. Kojor och krypin erbjuder in sin tur en möjlighet att komma bort från ljud, föräldrar och få lugn och ro (Jansson, 2016). Möjlighet för spring och öppna mötesplatser är även en viktig del av lekplatsen, därför blir ängar och gräsmattor även ett viktigt rum (Jansson, 2016). Beroende på vad man vill uppnå med rummet som bildas bör hänsyn till väderstrecken tas. Det är viktigt att det finns både skuggiga och soliga platser men främst att skuggan respektive solen finns på rätt ställen så att rummen kan utnyttjas till sin fulla potential (Selin, 2011).

Vid en väl genomtänkt utformning av ytan kan den prefabricerade lekutrustningen alltså bli överflödigt då lekvärdena går att uppnå på andra sätt (Nilsson, 2002). Lekredskapen placeras oftast ut med avsikt att uppmuntra rörelse vilket i sig är lätt att uppmuntra till via en annan utformning och som ofta blir mer lyckad (Nilsson, 2002). Det finns även system för att värdera lekvärdet av en utemiljö. Isabella Malmnäs intervjuar forskaren Fredrika Mårtensson på SLU i tidningen Utemiljö (nr 1/2017) där Fredrika berättar om OPEC systemet. OPEC står för *outdoor play environment categories*, och systemet granskar lekvärdet utifrån tre aspekter. För det första hur stor ytan är om det finns nog med yta för både spring och lugn. För det andra, ytans utseende om det finns träd, höjdskillnader, buskar och mycket vegetation. För det tredje om det finns en bra mix av lekelement som utmanar barnen på olika vis. Genom att utvärdera en yta utifrån dessa tre aspekter får man en fingervisning om vad som är bra alternativt saknas på ytan för att den ska kunna nå sin fulla potential.

3.0.1 Fråga och svar från respondenter:

Vilka lekvärden anser du vara viktigast i en utemiljö/ på en lekplats?

Sofia Hydén, landskapsarkitekt, White Arkitekter [mail 2017-02-19]

Miljö som erbjuder:

- utmaningar för barnens fysik, motorik, psykiska- och sociala förmågor.
- triggas alla våra sinnen och som lockar till lek där hela kroppen stimuleras.
- lekmiljöer som stimulerar till gemensam lek och integration.
- erbjuder variation.
- både ”rum” för lek i liten skala exempelvis 2 barn, lek i stor skala exempelvis en hel grupp med barn.
- rumslighet för såväl stillsamhet och avskildhet som rum för aktivitet med högre intensitet/fart/rörelse.
- såväl mer öppna som mer slutna rum.
- tillräckliga ytor för lek, rörelse och samspel. För liten yta i förhållande till antalet barn genererar oftare konfliktsituationer.
- gott om möjligheter till fysisk aktivitet där barnen kan utmana sig själva och andra.
- möjlighet att skapa och experimentera med sand, vatten, stenar, kottar eller annat löst lekmaterial.
- Som inte styr leken för mycket utan lämnar öppet för spontanitet och fantasi.

Miljö som:

- bidrar till att barnen kan lära känna sin kropp och utvecklar sina motoriska färdigheter exempelvis genom balansgång, hoppa, klättra, gunga, snurra, rutscha.
- Miljön ska trigga och bidra till barns fantasi, kreativitet, förmåga till samspel med andra barn och väcka lusten att leka.
- Idealiskt är en större öppen yta intill en skogsdunge. Detta erbjuder både ytor för spring, hopp och lek samtidigt som varierad terräng i skog med löst lekmaterial

Märit Jansson, forskare, SLU [mail 2017-02-17]

- Viktigast tycker jag är barnens möjligheter att göra platsen till sin. Det kan vara genom att de kan hitta egna platser/ställen, påverka och manipulera miljön och att de kan finna utmaningar och sociala miljöer som passar dem.

Ann-Sofie Johansson, utomhuspedagog, Skeda skola Linköpingskommun [mail 2017-02-08]

- Utrymme att det finns rejält med lekyta att röra sig på. Gräsyta som kan användas till bollar och annan lek. Gömställen buskar och buskage. Klätterlek med naturliga stockar och hinder. Bygglek med mycket naturmaterial till kojbyggen mm.

Ann-Christine Ring, utomhuspedagog, Skeda skola Linköpingskommun [mail 2017-02-13]

- Gröna ytor, träd och buskar där barnen kan leka, bygga kojor och komma undan och få lite lugn och ro. Barn har lite olika behov så även gungor och klätterställningar behövs. En gräsplan till fotboll och brännboll m.m.

Tove Due, landskapsingenjör, säljare på Hags [mail 2017-02-10]

- Jag tycker att barnen ska kunna använda sin fantasi i samband med leken. Oavsett om det är en lekplats som är byggd för vissa ändamål eller ej. Att de ska vara kreativa. Samt att lekplatsen ska vara socialt anpassad för alla barn oavsett om man ha någon funktionsnedsättning som gör att man inte kan vara fysiskt aktiv.

Diskussion

Svaren från respondenterna går hand i hand med den litteratur som studerats. Samtliga respondenter oavsett yrkeskategori talar om en eller flera av de lekaspekterna som beskrivs som viktigast för barnen i litteraturstudien. Alltså den fysiska utmaningen, möjligheten att påverka sin omgivning och möjligheten att hitta eller skapa platser för lugn och ro. Sofia Hydén talar även om "rum" i naturen för att skapa olika skalor och olika miljöer. Att just Sofia är den som tar rumsligheten i hänsyn kan bero på att hon i sitt yrke jobbar med utformning av bland annat lekplatser. Hennes infallsvinkel i ämnet gör att hon automatiskt har utformningen och estetiken i tanke. De andra respondenterna som inte aktivt arbetar med utformning uttrycker lekvärdena mer ur en funktionssynpunkt. Att lekplatsen bland annat ska innehålla, träd, buskar eller ha egenskapen att uppmuntra fantasin eller kreativiteten.

Den ideala lekytan skulle vara en större öppen yta intill en skogsdunge beskriver Sofia Hydén i sitt svar på frågan. Den skulle erbjuda både ytor för spring, hopp och lek samtidigt som varierad terräng i skog med löst lekmaterial. Ytan erbjuder alla de lekaspekter som tas upp i texten. Alltså fysisk utmaning genom både öppen yta och kuperad skog, möjligheten att påverka sin omgivning genom att leka med allt löst material i skogen och möjligheten att hitta eller skapa platser för lugn och ro genom exempelvis ett kojbygge eller bara i skydd av ett träd eller en buske.

Ann-Christine tar upp en oerhört viktig punkt i sin intervju, att alla barn har olika behov så därför måste även gungställningar finnas. En optimal lekyta tilltalar en stor mängd barn och jag tycker det är viktigt det Ann-Christine säger. Alla barn kanske inte tycker om att gömma sig i buskar eller klättra i träd. Även de barn som hellre vill gunga måste få utrymme att göra det de vill på ytan. Sedan är det en omöjlighet att tillfredsställa allas önskan på alla platser men det är något man bör ha i åtanke vid utformandet av ytorna.

3.1 De oftast förekommande lekfunktionerna på våra lekplatser

Idag förekommer en viss slentrian när det gäller lekplatsplanering. Man placerar in populära lekredskap utan någon specifik eftertanke (Nilsson, 2007). Men lekplatser behöver inte se likadana ut, lekredskapen resulterar inte automatiskt i en bra miljö eller en populär lekplats. Barn leker där de är, de behöver nödvändigtvis inte servas med redskap hela tiden (Nilsson, 2007). Dagens lekplatser utgår dock ifrån de grundläggande lekfunktioner som vuxenvärlden anser bör finnas på platsen. De funktioner som presenteras nedan är de som enligt försäljare Tove Due³ på lekutrustningsföretaget Hags säljer flest av. Eftersom just dessa är de populäraste och alltså oftast förekommande funktionerna på lekplatser känns det relevant att ta fram förslag på vegetation som ersätter utrustningen men behåller funktionen.

³ Tove Due, landskapsingenjör och säljare på Hags, mailkontakt [2017-02-23]

1. Gungor

Gungor förekommer nästan oavkortat på alla lekplatser. Det är ett av de mest använda lekredskapen. Själva funktionen av en gunga är svår att återskapa med hjälp av vegetation men om man har redan uppvuxna träd på området är det möjligt att göra gungan mer kopplad till naturen genom att fästa den i ett träd. Figur 1. visar en gungställning från Hags. Figur 2 visar en gunga fäst i ett träd på Alnarps campusområde.

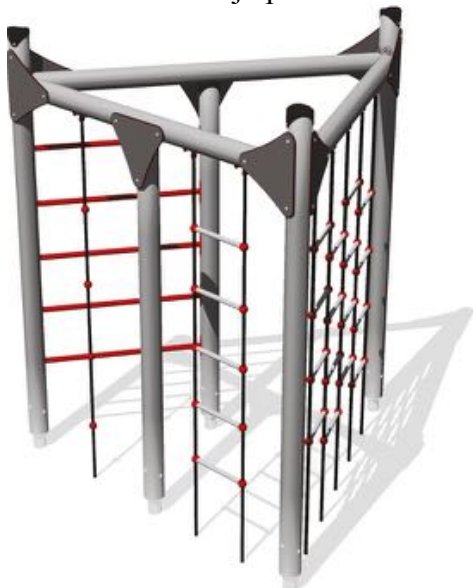
Figur 1,
Gungställning Ega, Hags hemsida [2017-03-07]

Figur 2,
Gunga i träd, Alnarp

2. Klätterlek

Klätterleken är en viktig del då den erbjuder en stor möjlighet till fysiska utmaningar. Klättra och utmana sig själv kan dock göras på flera vis än i ett klätternät. Det kan ske på träd, stenar, stockar och diverse olika hinder. Figur 3. visar en klätterställning från Hags med många olika klättermöjligheter. Figur 4 visar ett träd som erbjuder en utmanande klättring men också möjligheten att ta sig upp högt. Figur 5 visar ett träd som erbjuder klättring på en lägre höjd för de yngre barnen. Det syns även i bakgrunden på figur 5 hur bambubuskarna hjälper till att bilda en rumslighet på platsen.

Figur 3,
Klätterställning Uniplay Actus,
Hags hemsida [2017-03-07]

Figur 4,
Klätterträd

Figur 5,
Klätterträd

3. Balanslek

Balanslek av olika slag hjälper som nämnt tidigare barnen att utveckla sina motoriska förmågor. Figur 6 visar ett balansredskap från Hags. Figur 7 och 8 visar även de balansredskap men av naturliga material. Ett balansredskap kan bli svårt att åstadkomma med hjälp av vegetation i den bemärkelsen att det är en levande buske eller ett växande träd. Det går dock att behålla funktionen genom att använda sig av stubbar som i figur 7. I både figur 7 och 8 använder man sig av stenar för balanslek och som ett slags hinder. I figur 8 uppfattar jag det som att stenarna mer är till för att hoppa mellan och stå på medan i figur 7 bildar stenarna ett ”stenras” som det går att springa och klättra uppför. Stubbar och stenar kan användas till mycket mer än bara balans också, endast fantasin sätter stopp. Stubbar kan bli sittbänkar, bord eller till och med en affärsdisk om leken tillåter.

Figur 6,
Balanslek NRG Klodike, Hags
hemsida [2017-03-07]

Figur 7,
Balanslek Lund

Figur 8,
Balanslek Lund

4. Lekhus

Lekhus eller kojor är en viktig komponent på en lekyta då de erbjuder skydd, lugn och en möjlighet att få komma undan lite. Möjligheten att få vara ensamma främjar som nämnt tidigare leken och skapar en fristad från vuxna. Figur 9 visar ett traditionellt lekhus från Hags som ingår i deras ”naturlek” serie. Ett lekhus måste dock inte vara ett bokstavligt hus. Man kan skapa krypin och platser att komma undan lite i på andra sätt. Dels genom att avgränsa området som i figur 10 där stenar bildar en rumslighet och en överhängande buske som bildar ett tak. Man kan även ta den lite mer konstruerade vägen och skapa en pilkoja. Även stora buskage kan fungera som kojor. Figur 11 visar ett buskage på Alnarp där en öppning har klippts upp och ett krypin har skapats.

Figur 9,
Lekhus Asterix, Hags hemsida [2017-03-07]

Figur 10,
Koja Alnarp

Figur 11,
Tunnel Alnarp

5. Rutschkana

Rutschkanan förekommer även denna på många lekplatser och är likt gungan svår att ersätta om funktionen ska vidhållas. Det är svårt att uppnå samma effekt som en rutschkana har med hjälp av vegetation. Om man tar marken i beaktande kan man dock skapa en viss typ av rutschkana vintertid. I en kuperad miljö kan man åka pulka i en backe och på så vis uppnå samma funktion som rutschkanan har.

4. Gränslös lek

En lekyta med enbart växtmaterial blir inte lika "tydlig" som en traditionell lekplats. Eftersom lekutrustningen inte är programmerad till en slags lek får ytan i sig inte lika tydliga funktioner. Detta på både gott och ont. Ytan kan riskera att förbises av föräldrar eftersom de inte uppfattar funktionen av ytan och att den inte passar in i den traditionella bilden av en lekplats. Ytan kommer mer ha karaktären av en förlåtande, tålig och lekvänlig parkdel än en lekplats. Ytan ska vara inbjudande till lek utan att leken ska vara programmerad till ett visst syfte som Jansson (2016) beskriver i sin bok *Plats för lek*. En otydligare gräns för vad som "bör" göras på platsen ger större plats för fantasin och utrymme för en friare lek. Genom att vidga synsättet på vad som anses vara platser för lek kan man skapa nya intressanta miljöer där gränsen mellan lekplats och omgivning suddas ut (Jansson, 2013).

4.1 Säkerhet

Säkerhet är alltid viktigt när det gäller barn, att minimera risken för skador ligger ofta i fokus på dagens lekplatser. Man vill inte riskera att något barn skadar sig allvarligt på utrusning eller genom fall på området. Det förekommer därför mycket regler och lagar kring lekplatserna och vad de innefattar. Produktsäkerhetslagen säger bland annat att den som tillverkar och marknadsför ett lekredskap även är ansvarig för produktens säkerhet. Plan och bygglagen anger att lekplatserna även måste skötas och underhållas på sådant vis att risken för olyckor minskas (Hags, 2006). Det är viktigt och helt ofrånkomligt att säkerheten prioriteras och säkerställs på platser där barn vistas. Att utsätta sig för en viss risk är dock en viktig del av leken, utan en viss risk finns inget intresse i lekplatsen då inga utmaningar uppstår (Nilsson, 2007). Risktagande är en viktig del av uppväxten och det får inte prioriteras bort helt i rädsla för skador.

4.1.1 Respondenternas svar på frågan:

Vilken yta uppfattar du personligen som säkrast för ditt/ett barn, alternativ a eller b.

a. En yta med prefabricerade lekredskap och gummiastfalt

b. En naturlig yta med buskplanteringar och barkflis

Sofia Hydén, landskapsarkitekt, White Arkitekter [mail 2017-02-19]

- inget av dem mer än det andra. Att barn skadar sig när de utforskar och lär sig nya saker är naturligt, det man skall undvika är risker som kan medföra dödlig utgång eller svåra men. Genom att erbjuda barnen utmaningar som de kan angripa på sitt eget sätt kommer de att lära sig genom sina misstag och framsteg. Kroppen är en helhet och man bör även tänka på andra utvecklingsområden än den fysiska när man pratar om barns utemiljö.

Märit Jansson, forskare, SLU [mail 2017-02-17]

- Jag kan nog inte göra en sådan bedömning. Överlag ser jag båda dessa ytor som ganska säkra, och som förhoppningsvis också kan bidra till utmaningar, då alltför stort fokus på säkerhet kan motverka syftet (att barn ska kunna pröva sina förmågor). Faror kan ju också vara väldigt olika saker i dessa miljöer.

Ann-Sofie Johansson, utomhuspedagog, Skeda skola Linköpingskommun [mail 2017-02-08]

- b

Ann-Christine Ring, utomhuspedagog, Skeda skola Linköpingskommun [mail 2017-02-13]

- Alternativ b.

Tove Due, landskapsingenjör, säljare på Hags [mail 2017-02-10]

- Mina barn får faktiskt leka på vilken som. Jag blir glad då leken är mer attraktiv än spelen. Oavsett prefabricerat eller naturligt. Oavsett om de blir smutsiga. Det finns tvättmaskin.

Diskussion

Frågan som ställdes till respondenterna är formulerad med avsikt att undersöka om antingen naturen eller den prefabricerade miljön utstrålar mer säkerhet än den andra. Som Märith Jansson uttrycker det i sitt svar, det finns olika faror i de olika miljöerna. Det stämmer naturligtvis och jag skulle inte heller påstå att en är säkrare än den andra men det är i detta fall mer viktigt hur de upplevs. Om en plats känns osäker väljs den bort oavsett om den i själva verket faktiskt skulle vara säkrare än en annan. Både Märith Jansson och Sofia Hydén tar även upp det som litteraturen trycker på angående säkerhet, att risktagande i sig är viktigt. Att barn får möjlighet att utmana sig själva och pröva sina förmågor är viktigt på en lekplats. Om enbart säkerheten prioriteras försvinner utmaningarna och intresset för platsen minskar. Det är istället viktigt att skapa utmaningar som barnen kan angripa på sina egna sätt och lära sig av sina misstag som Sofia Hydén uttrycker det. Det som är intressant även här är att yrke och infallsvinkel i ämnet färgar svaren då både utomhuspedagoger svarar att alternativ b är säkrast, alltså en naturlig yta med buskplanteringar och barkflis. Det kan bero på en ren vanesak, de spenderar mycket tid med barn i utemiljöer och känner sig kanske mer bekväma i en miljö som liknar alternativ b. En naturlig yta kan dock ge ifrån sig ett falskt sken av säkerhet enligt mig. Som nämnt under miljöpsykologiavsnittet upplever många naturen som något tryggt och lugnt, därför kopplar man inte ihop det med fara eller risk.

4.2 Skötsel

När det gäller skötsel av det gröna på lekplatser bör det finnas skillnader vad som prioriteras i jämförelse med andra grönytor. Skötseln bör anpassas efter barnen och ha en mer kreativ och förlåtande utgångspunkt (Normann, Åkerblom, Åkerlund, 2016). Schablonmässig skötsel från vuxnas perspektiv kan bidra till att lekmöjligheter minskar eller helt enkelt rensas bort. Exempelvis borttagning av lågt hängande grenar som ur vuxnas perspektiv kan uppfattas som farliga, störande eller i vägen. Dessa grenar kan vara möjligheten för barn att klättra upp i ett träd eller att gömma sig bakom. En lekyta kräver en mer tillåtande syn som respekterar stökigheten och låter det som inte är perfekt finnas kvar (Normann, Åkerblom, Åkerlund, 2016). En lekyta utsätts ofta för hårt slitage och stora påfrestningar från både mängden barn men även intensiteten av deras lek. Som ett resultat av detta uppstår ofta kompaktering runt träd och buskar. Det uttrycker Sofia Hydén⁴ som det största problemet på lekytor. Slitaget gör även etablering av vegetationen problematisk då växten riskerar att brytas innan den fått rota sig. Man måste även ha i åtanke att det tar tid att upprätta en spännande och väl uppvuxen miljö (Selin, 2011).

4.2.1 Respondenternas svar på frågan:

Upplever du att en lekyta med ogräs eller tydligt slitage är misskött?

Sofia Hydén, landskapsarkitekt, White Arkitekter [mail 2017-02-19]

Gräs i en baksandsyta eller fallsandsyta upplever jag som misskött för övrigt beror det på hur helheten på platsen ser ut. Exempelvis om du tillskapar en lekplats i en mer ruderat miljö så ges ogräs en tillhörighet och kan utgöra en tillgång i leken förutsatt att det inte är

⁴ Hydén Sofia, Landskapsarkitekt, White Arkitekter Linköping, telefonkontakt [2017-01-30]

vassa tornar eller sticksigt. Slitage ger mig signaler om att ytan är väl använd. Detta i sin tur ger mig signaler om att ytan är:

- Populär exempelvis som under en gunga.
- För liten yta i förhållande till antalet barn
- Felval av markmaterial/material som inte tål slitaget

Eventuellt beroende på helhetsupplevelsen på platsen. Ex om en markyta är sliten men lekvärdet är stort så ”vinner” lekvärdet framför slitaget. Om jag upplever slitaget som en brist i säkerhet, exempelvis uppstickande spikar osv skulle jag välja en annan plats tills vidare.

Märit Jansson, forskare, SLU [mail 2017-02-17]

- Ogräs och slitage behöver inte alls betyda att en lekmiljö är sämre eller mindre intressant för barn, särskilt inte för yngre barn. En ”oskött” miljö kan ibland bidra till lekvärden, till exempel genom att erbjuda en mer rik miljö med löst material, men skötsel kan också bidra till värdet hos lekytor och tilltala äldre barn och vuxna mer. Det viktiga är att de som har hand om förvaltning och skötsel av lekytor har förståelse för barn och deras perspektiv och gärna en tanke bakom hur man genomför skötselåtgärder och vem de riktas till.

Ann-Sofie Johansson, utomhuspedagog, Skeda skola Linköpingskommun [mail 2017-02-08]

- Nej

Ann-Christine Ring, utomhuspedagog, Skeda skola Linköpingskommun [mail 2017-02-13]

- Nej

Tove Due, landskapsingenjör, säljare på Hags [mail 2017-02-10]

- Jag tolkar en lekplats med ogräs som oattraktiv. Den används inte och därav ogräset. Finns det inget ogräs, så visst. Det kan ha varit någon där och tagit bort det. Men det kan också vara så att det inte kan växa något då det springs och leks mer i den ytan. Jag vill ha en lekplats som är nött och har ett slitage. Det visar mer på att man lyckats och faktiskt får ut barnen att leka på den.

Diskussion

Ogräs är något som uppfattas som negativt i många sammanhang. Frågan ställdes till respondenterna med avsikt att se om detta även gäller lekplatsytor. Att döma från respondenternas svar råder en delad mening angående ogräset men en relativt samlad åsikt gällande slitaget. Slitage i måttlig mängd utan att det bidrar till en ökad risk på platsen ses som något positivt. Det är enligt Tove Due ett mått på att lekplatsen är lyckad och faktiskt används. Runt ogräset råder dock delade åsikter. Både Ann-Sofie Johansson och Ann-Christine Ring och tycker varken slitage eller ogräs bidrar till en misskött bild av ytan medan Tove Due tolkar en lekplats med ogräs som oattraktiv. Jag skulle vilja påstå att det beror på situation precis som Sofia Hydén uttrycker sig, om det är ogräs i fallsand är det en skötselbrist medan ogräs i en gräsyta eller liknande är mer överkomligt och till och med i vissa fall skapa fler lekkvalitéer som Märit Jansson påpekar. Märit Jansson påpekar även det som tas upp i litteraturen angående en riktad skötsel. Det är viktigt att skötseln på platsen faktiskt är anpassad till barnen och inte enbart efter de vuxnas perspektiv.

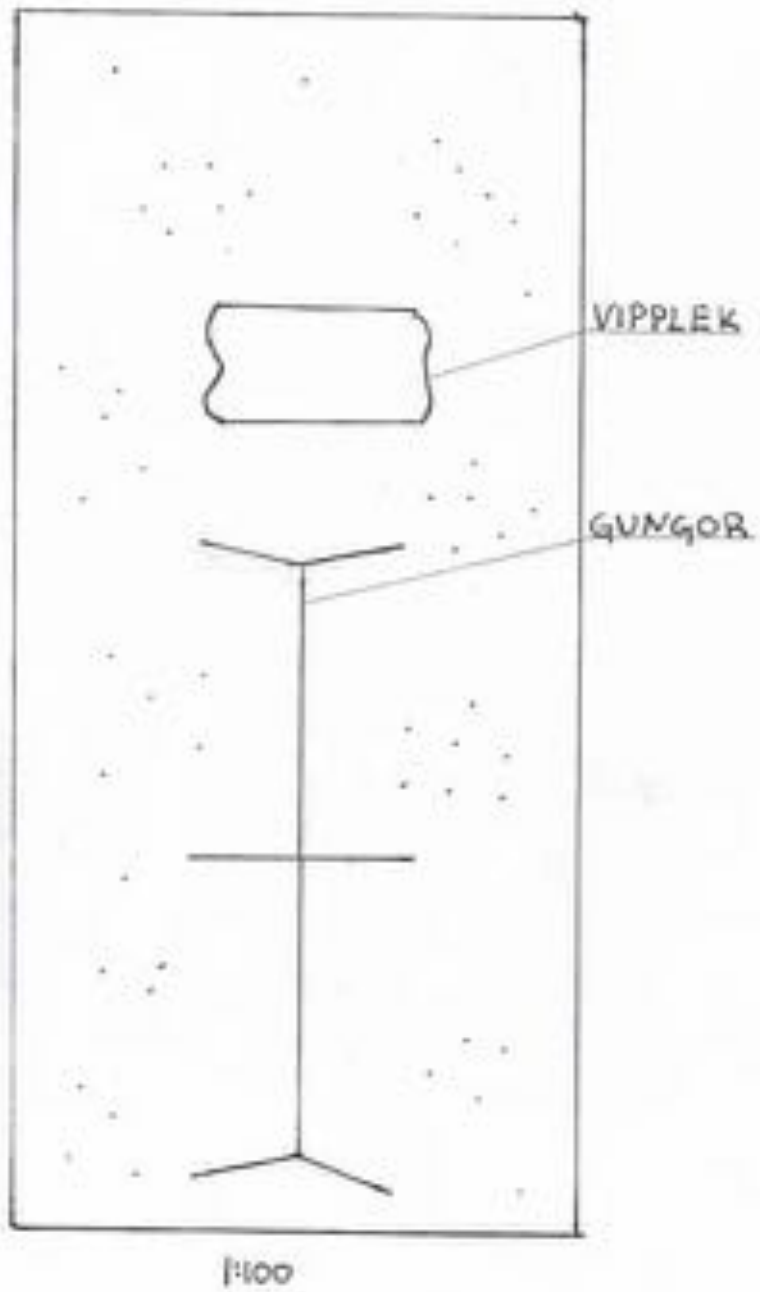
5. Förslag

Förslaget utgår från en befintlig lekplats i Lund. Idag finns två gungställningar och en vipplekställning på platsen (se figur A och figur B). Underlaget på hela ytan är fallsand och idag finns ingen vegetation på platsen. Figur C visar en omgestaltning av ytan med vegetation i fokus. Eftersom det inte finns några uppvuxna träd på ytan där en gunga kan fästas förloras den lekfunktionen helt om båda gungställningar tas bort. För att lekplatsen ska tilltala så många som möjligt väljer jag därför att ha kvar en av ställningarna (se figur C). Jag väljer även att flytta gungställningen längst bort från ingången på ytan för att minska risken för inspring i gungzonen. Lekplatsen delas upp i två rum, ett för gung och ett för övrig lek, det görs för att kunna skapa fler lekvärden på den begränsade ytan. Rummet för den övriga leken är i sin tur uppdelade i mindre rum, ett rum bildas med hjälp av den klippta häcken där man kan leta sig fram i en labyrint. Det uppstammande buskaget skapar ett eget rum där man kan gömma sig i viss mån eller leka kull och springa mellan buskarna. Det väggbildande buskaget skapar ett tydligt avslut på ytan mot kanten, detta för att leken inte ska sväva ut för mycket ditåt då det så småningom dyker upp en väg. I mitten av ytan placeras ett träd som en slags cirkulationsplats där man kan klättra eller sitta i skuggan under kronan. De nya stenmjölsgångarna leder barnen runt på hela ytan och presenterar de olika rummen på vägen och mynnar sen ut till gungrummet. Genom att tillföra vegetation och jobba med en mer aktiv utformning av platsen där tilliten inte läggs i redskapen skapas många fler funktioner och möjligheter till lek. Detta både genom att flera olika material tillförs till ytan men även att utformningen ändras från ett stort rum till många små.

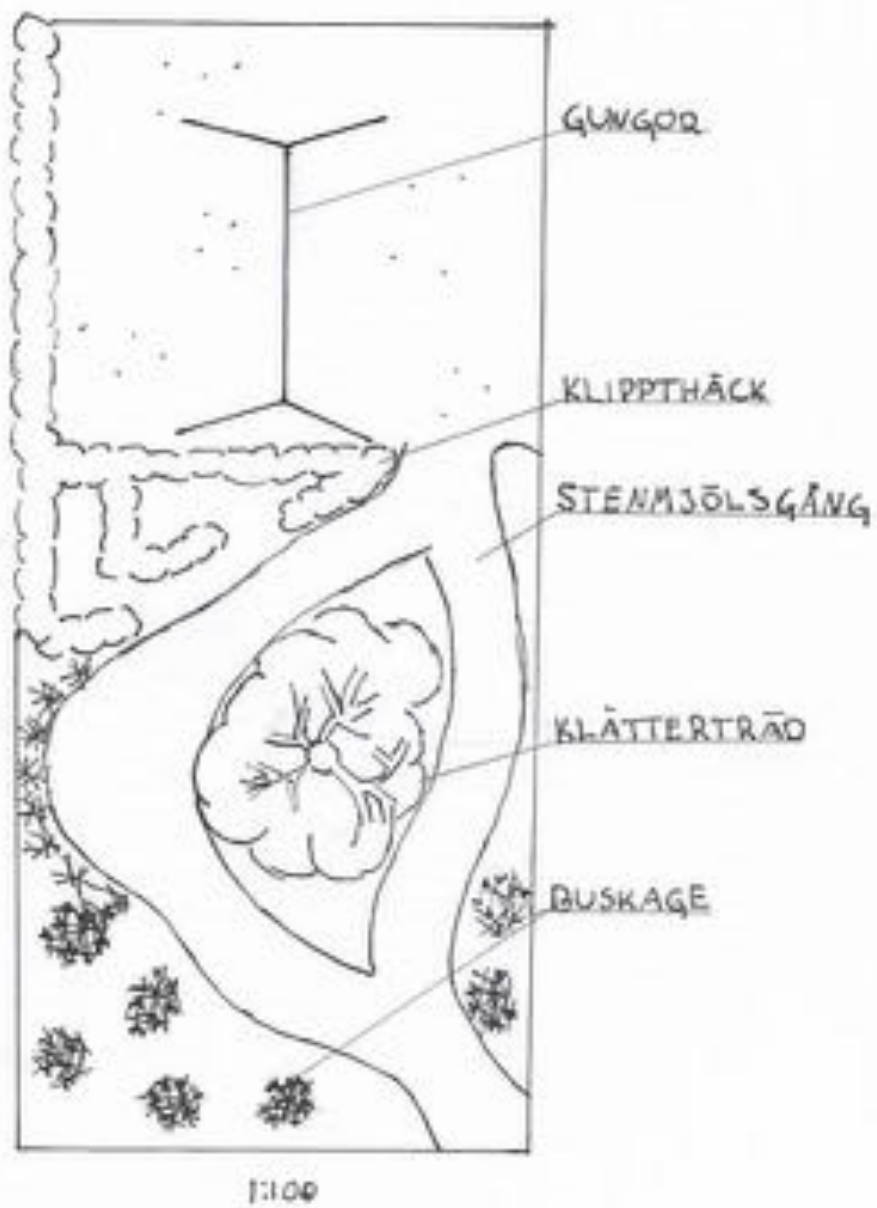
Figur A,
Vy över platsen, Fotografi författaren

Figur B,
Översiktsplan, ritning författaren

Figur C,
Omgestaltning, översiktsplan
Ritning författaren

6. Diskussion

6.1 Resultatdiskussion

Prefabricerad lekutrustning är i sig inget negativt, de framställs och placeras ut för att främja lek och hjälpa till med barnens utveckling. En slentrianmässig planering av lekplatser och en för stor tillit till redskapen som det enda med lekvärde på en lekplats har däremot blivit fallet för den traditionella lekplatsen i mina ögon. En kreativ utformning och en ökad kvot vegetation på ytan tror jag är framtiden för lekplatser. En lekplats av vegetation kräver dock andra saker än en konventionell lekplats med prefabricerade lekutrustning. Vegetation kräver en högre grad av tillsyn, skötsel och etablering. För en lyckad lekplats av vegetation behövs en driven och kompetent skötselpersonal som förstår vilka åtgärder som ska göras och när, men även vad som är värt att spara på ytan. Anläggningen av ytan är även helt annorlunda. När man anlägger en lekplats med prefabricerad lekutrustning får man en färdig produkt i slutänden, vilket inte gäller för en lekyta av vegetation. Vid anläggning av en lekyta med vegetation måste etablering räknas in och det kan dröja flera år innan den ”färdiga” produkten visar sig. Jag skulle dock säga att lekytan av vegetation aldrig blir riktigt färdig, den utvecklas ständigt, även efter själva etableringsfasen, detta gör ytan mer tidlös än en yta som blir ”färdig” direkt. Etableringsfasen är viktig att ta hänsyn till när det gäller vegetation då det är då växterna är som känsligast för exempelvis skador. För att underlätta etablering av vegetation på ytor där lek förekommer bör man fundera på att spärra av delar av ytan för att låta vegetationen ha en chans att rota sig innan leken börjar. När det gäller nyetablering av vegetationsytor tror jag att man måste ha en viss tolerans med att det inte alltid ser välskött ut och att man måste tåla ett visst mått av brutna grenar, uppslitna gräsmattor eller upptrampade stigar. Man får ha i åtanke att slitage tyder på att lekplatsen är välanvänd och populär.

Säkerhet är en viktig del av vilken lekyta som helst. Säkerhet när det gäller vegetation är dock lite knepig, den kopplas ofta inte ihop med samma risker som är kopplade till prefabricerade lekutrustningar. Detta betyder dock inte att lek på en vegetationsyta är riskfri. Risken att fastna, klämma sig eller trilla ned från höjder finns även här. Skillnaden är att i en naturlig miljö utsätter barnen sig för risker som de själva förstår, ”kommer man upp själv kommer man ner själv”. Om ett barn lyckats ta sig upp i ett träd exempelvis kan det oftast ta sig ned på egen hand eftersom ingen har underlättat klättringen. Detsamma gäller inte prefabricerad utrustning. På en vanlig lekplats kan barn ta sig upp på högre höjder än vad de normalt skulle kunna. Detta med hjälp av exempelvis trappor till klätterställningar. Jag tror personligen att höjden och risken blir svårare för barnen att greppa eftersom det var så pass lätt att ta sig upp. Detta gör att de agerar utan att reflektera över risken och riskerar därför större skador.

För att bibehålla funktionen på lekplatserna men även jobba mer med vegetation bör det övervägas noga vilka funktioner man vill ha på ytan. Även vilka funktioner som är svåra att ersätta med vegetation. För en funktionell lekplats med många lekvärden måste kanske en kompromiss göras. Gungställning och ruschkana är lekfunktioner som är svåra att ersätta med vegetation och kan därför vara värdefulla att behålla på platsen. Man måste även komma ihåg att utformningen av lekplatsen bör vara platsspecifik, genom att se vad som passar på den platsen kan man skapa unika lekvärden och undvika en ogenomtänkt utformning.

6.2 Metoddiskussion

Litteraturen som samlats in till arbetet har till stor del sitt ursprung på SLU Alnarp och litteraturen kan stundvis kännas mycket likartat oberoende av författare. Då många av forskarna verkat jobba tillsammans i många arbeten och troligtvis är arbetskollegor är detta inte allt för underligt. Detta kan leda till att forskarna har skapat sig en gemensam bild i frågorna som de arbetar med, detta i sin tur skulle kunna göra litteraturen delvis partisk. Jag hade dock vid mer tid och förkunskap inom ämnet velat leta mig utanför SLU:s forskning för att få ytterligare perspektiv inom ämnet.

En fördel med intervjuupplägget som valts är att de öppna frågorna gör det lätt för respondenten att svara på sitt eget vis utan att påverkas av svarsalternativ. Resultatet blir svar som ofta är personliga och väl motiverade. Bristen på vägledning i frågorna kan dock även få den motsatta effekten. Resultatet kan istället bli korta och vaga svar då förvirring om vad som ”bör” svaras uppstår. Valet att intervjua via mail gör att möjligheten för diskussion runt frågorna och eventuella följdfrågor förloras. Detta kan ses som en stor förlust i arbetet då omkringliggande information även hade varit intressant. Det satta målet för intervjun var dock att respondenterna skulle svara på exakt samma frågor för att få ett jämförbart resultat. Det är inte rimligt att samma följdfrågor hade dykt upp vid alla intervjuer och jag valde därför att undvika dessa. I intervjuerna deltar enbart kvinnliga respondenter. Detta av en ren slump då jag inte sökt ut det kvinnliga perspektivet med avsikt. Avsaknaden av jämställdhet i intervjun kan ha påverkat resultatet, men eftersom jag inte sökt efter skillnaden i åsikter mellan kvinnor och män utan mellan yrkesgrupper bör påverkan inte vara allt för stor. En intervjuguide bifogades i slutet av arbetet för att det ska vara möjligt att för läsaren att se alla frågor samlade då de är utspridda i texten.

6.3 Förslag till vidareutveckling av arbetet

En lekyta med lekutrustning av vegetation skulle enligt mig vara ett funktionellt hållbart alternativ till en konventionell lekplats. Det man måste ha i åtanke är dock som nämnts tidigare att skötseln ändras och att vissa lekfunktioner är svåra att återskapa med hjälp av bara vegetation. Som en utveckling av arbetet skulle man kunna lägga ännu mer fokus just på skötseln. Som landskapsingenjör är det en intressant aspekt då skötseln är en viktig del av alla grönytor, då även en lekplats av vegetation. För att få med skötsel aspekten mer konkret kan en skötselansvarig tas med som respondent i intervjun och frågorna utökas. Det är viktigt att ta hänsyn till att en grön lekplats kommer att kräva specialanpassad skötsel och det skulle därför vara intressant att ta reda på mer om just den aspekten. Ytterligare ett steg framåt vore att ta fram konkreta växtförslag som kan ersätta den prefabricerade lekutrustningen. För att den ”riktiga naturlekplatsen” ska vara genomförbar måste rätt växter väljas till ytan. En vegetation som framför allt klarar av slitaget som uppstår men även är lekvänlig.

7 Referenslista

Boverket (2015), *Barn och ungas utemiljöer*, Tillgänglig: <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/detaljplan/temadelar-detaljplan/barn-och-ungas-utemiljoer/> [2017-02-10]

Bryman Allan (2008), *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2:4, Malmö, s.245

Gehl Jan (2006), *Life between buildings*, sjätte upplagan, Köpenhamn, Arkitektens förlag

Hags (2006.05), *Dags att se över lek och friytor – i enlighet med svensk standard EN 1176-1177*, Aneby, Hags Tillgänglig: <http://catalog.hags.com/dags/dags-se0802.pdf> [2017-02-25]

Jansson Märith. (2016). I: *Lekplatser idag och i framtiden - tankar om hållbar utveckling*. Jansson Märith, Klintborg Åsa (red). *Plats för lek svenska lekplatser förr och nu*. Stockholm. AB svensk byggtjänst. ss 148 - 177

Jansson Märith, (2013) *Movium fakta #5, Utveckla de offentliga lekplatserna*

Lenninger Anna, Olsson Titti (2006), *Lek äger rum – planeringen för barn och ungdomar*, Stockholm, Formas

Lisberg Jensen Ebba, Mårtensson Fredrika, Söderström Margareta, Öhman Johan (2011) *Den nyttiga utevistelsen?* Naturvårdsverket, rapport 6407 Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6407-5.pdf> [2017-02-19]

Malmnäs Isabella (2017), *Vad krävs av bra lekmiljöer, och hur får vi de äldre barnen att vilja gå ut, Utemiljö – tema ätbart, 1/2017*

Nilsson Nic (2002), *Barnens stad, en barnvänlig stad för barns bästa, lek och inflytande*, IPA- barns rätt till lek

Nilsson Nic (2007), *Planera för utelek, IPA- barns rätt till lek*

Normann Bjarsell, Elin, Åkerblom Petter & Åkerlund Ulrika. (#1 2016) *Bygga stad för barn och unga*, Movium Fakta Tillgänglig: [movium_fakta_1_2016-bygga_stad_for_barn_och_unga-final-web](#) [2017-02-04]

Andersson Pernilla, (2013), *Växtmaterial för klättrande barn*, SLU Alnarp, Landskapsarkitektur Tillgänglig: http://stud.epsilon.slu.se/6453/11/andersson_p_140219.pdf [2017-02-02]

Selin, Eva, (2011), *Rum för lek första*, upplagan – andra tryckningen, Stockholm, Fortbildning AB

Åkerblom Petter (2,2006) *Ut och lek*, Movium rapport, Movium Tillgänglig: <http://www.movium.slu.se/system/files/news/8474/files/utochlek.pdf> [2017-02-08]

Bildreferenser:

Figur 1. Gungställning Ega, Hags hemsida [2017-03-07]

Figur 3. Klätterställning Uniplay Actus, Hags hemsida [2017-03-07]

Figur 6. Balanslek NRG Klodike, Hags hemsida [2017-03-07]

Figur 9. Lekhus Asterix, Hags hemsida [2017-03-07]

Alla fotografier tagna av författaren.

Bilaga 1.

Intervjufrågor till Examensarbete:

Skriv gärna fritt och förklara tydligt din egen synvinkel.

1. När du hör uttrycket Naturlek vad är det första du tänker på då?

2. Vilka lekvärden anser du vara viktigast i en utemiljö/ på en lekplats?
Tex.
Ställen att gömma sig på
Möjlighet till gung
Olika mötesplatser
Miljöer i olika skalor

3. Tycker du att natur och utevistelse är en viktig del för ditt eget välmående och varför?

4. Vilken yta uppfattar du personligen som säkrast för ditt/ett barn, alternativ a eller b.
 - a. En yta med prefabricerade lekredskap och gummiastfalt
 - b. En naturlig yta med buskplanteringar och barkflis

5. Upplever du att en lekyta med ogräs eller tydligt slitage är oskött?
 - Om ja, skulle den bristande skötseln få dig att välja en annan lekytan för ditt/ett barn?